

ZADNJA IZMENA

Herta Müller

Živalsko srce

(Odlomek iz romana)

vsak je imel prijatelja v vsakem koščku oblaka
tako je pač s prijatelji v svetu polnem grozot
tudi moja mati je rekla da je to čisto normalno
prijatelji ne pridejo v poštev
misli na bolj resne stvari

Gellu Naum

Če molčimo, smo nevšečni, je rekel Edgar, če govorimo, smo trapasti. Že dolgo smo sedeli pred fotografijami na tleh. Od sedenja so mi zaspale noge.

Z besedami v ustih poteptamo toliko kot z nogami po travi. Vendar tudi z molčanjem.

Edgar je molčal.

Danes si še ne morem predstavljati groba. Samo pas, okno, oreh in vrh. Vsaka smrt je zame kot vreča.

Če kdo to sliši, je rekel Edgar, te bo imel za noro.

In če jaz mislim na to, potem mi je, kot da bi vsak mrtvec za sabo pustil vrečo z besedami. Zmeraj se spomnim frizerja in škarjic za nohte, ker tega mrtvi ne potrebujejo več. In da mrtvi nikdar več ne izgubijo gumba.

Morda občutijo drugače kot mi, da je diktator napaka, je dejal Edgar.

Imeli so dokaz, kajti tudi mi smo bili sami sebi napaka. Ker smo v tej deželi morali hoditi, jesti, spati in koga ljubiti v strahu, dokler nismo spet potrebovali frizerja in škarjic za nohte.

Če kdo, samo zato, ker hodi, jé, spi in koga ljubi, dela grobove, je rekel Edgar, potem je večja napaka kot mi. Napaka za vse, vseobvladujoča napaka.

Trava je na glavi. Kadar govorimo, se kosi. Vendar tudi, kadar molčimo. In druga tretja trava raste za njo, kot želi. In kljub vsemu imamo srečo.

Lola je prišla z juga dežele in njena revna pokrajina se je poznala na njej. Ne vem kje, morda na koščениh licih, ali okrog ust, ali sredi oči. Kaj takega je težko reči, o kakšni deželi tako težko kot o kakšnem obrazu. Vsak košček dežele je ostal reven, tudi v vsakem obrazu. Vendar je bil Lolina pokrajina, kot se je odslikavala na koščениh licih, ali okrog ust, ali sredi oči, morda še revnejša. Bolj okoli kot pokrajina.

Suša požira vse, razen ovc, melon in murv.

Vendar Lole v mesto ni pregnala sušna pokrajina. Kar se učim, je suši vseeno, je Lola zapisala v svoj zvezek. Suša ne opazi, koliko vem. Samo to, kar sem, torej kdo sem. Nekaj postati v mestu, piše Lola, in se po štirih letih vrniti na vas. Vendar ne spodaj po prašni poti, temveč zgoraj, skozi veje murv.

Tudi v mestu so rastle murve. Vendar ne zunaj na cestah. Stale so na dvoriščih. In ne na številnih. Samo na dvoriščih starih ljudi so stale. In pod drevesi je stal stol. Njegov sedež je bil oblazinjen in iz žameta. Vendar je bil žamet madežast in raztrgan. In luknja je bila od spodaj zamašena s snopom sena. Od sedenja je bilo seno stisnjeno. Pod stolom je molelo ven kot kaka kita.

Če si se približal izločenemu stolu, so se na kiti videle še posamezne bilke. In da so nekoč bile zelene.

Na dvoriščih z murvami je na star obraz, ki je sedel v stolu, kot mir padala senca. Kot mir, ker sem še zase nepričakovano šla na ta dvorišča in redko spet prišla. V tej redkosti je sončna nitka, ki je z drevesne krone padala naravnost na stari obraz, oddaljena pokrajina. Po tej nitki sem gledala navzgor in navzdol. Stresalo me je po hrbtu, ker ta mir ni prihajal z vej murv, temveč iz osamljenosti oči na obrazu. Nisem hotela, da me na teh dvoriščih kdo vidi. Da me kdo vpraša, kaj počnem tukaj. Nisem počela nič drugega kot to, kar sem videla. Dolgo sem boljčala v murve. In potem, preden sem spet odšla, še enkrat v obraz, ki je sedel na stolu. V tem obrazu je bila pokrajina. Videla sem, kako mlad mož ali mlada ženska to pokrajino zapušča in iz nje nosi vrečo z murvo. Videla sem veliko prinesenih murv na mestnih dvoriščih,

V Lolinem zvezku sem pozneje prebrala: Kar odnaša iz pokrajine, prinaša v svoj obraz.

Lola je hotela štiri leta študirati ruščino. Sprejemni izpit je bil lahek, kajti mest je bilo dovolj, na visoki šoli, pa tudi v šoli na podeželju. In ruščina je bila želja redkih. Želje so težke, piše Lola, cilji so lažji. Moški, ki študira, piše Lola, ima čiste nohte. Čez štiri leta pride z mano, kajti nekdo kot on ve, da je na vasi gospod. Da pride frizer k njemu na dom in si pred vrati sezuje čevlje. Nikdar več ovc, piše Lola, nikdar več melon, samo murve, kajti liste imamo vsi.

Majhen četverkotnik za sobo, okno, šest deklet, šest postelj, pod vsako kovček. Zraven vrat v zid vgrajena omara, na stropu nad vrati zvočnik. Delavski kori so peli s stropa proti steni, s stene na postelje, dokler ni prišla

noč. Potem so utihnili, kot cesta pod oknom in zunaj skuštran park, skozi katerega ni šel nihče več. Takih majhnih četverokotnikov je bilo štirideset v vsakem domu.

Ena je rekla, da zvočniki vidijo in slišijo vse, kar delamo.

Obleke šestero deklet visijo na tesno v omari. Lola je imela najmanj oblek. Oblačila se je v obleke vseh deklet. Nogavice deklet so ležale pod posteljami v kovčkih.

Eno izmed deklet je pelo:

Moja mati pravi
da mi bo dala
ko se enkrat poročim
dvajset velikih blazin
vse polnih komarjev
dvajset majhnih blazin
vse polnih mravelj
dvajset mehkih blazin
vse polnih gnilih listov

in Lola je sedela na tleh ob postelji in odprla je svoj kovček. Rovarila je po nogavicah in dvignila kup iz spletenih nog in prstov in pet pred svoj obraz. Nogavice je spustila iz rok, da so padle na tla. Loline roke so se tresle in na njenem obrazu je bilo več kot dvoje oči. Njene roke so bile prazne in več kot dve v zraku. Skoraj toliko rok je bilo v zraku, kot je bilo na tleh nogavic.

Oči, roke in nogavice se niso prenašale v pesmi, ki se je pela čez dve postelji. Peti in stati pred majhno glavo, ki se je gugala z gubo žalosti na čelu. Pesem, iz katere je guba spet takoj izginila.

Pod vsako posteljo je bil kovček z bombažnimi nogavicami, prepletenimi med seboj. Po vsej deželi so se imenovalle patentne nogavice. Patentne nogavice za dekleta, ki so si želela hlačnih nogavic, gladkih in tankih kot dihi. In lak za lase so si želela dekleta, tuš za trepalnice in lak za nohte.

Pod posteljnimi blazinami je ležalo šest škatlic s tušem za trepalnice. Šest deklet je pljunilo v škatlico in saje mešalo z zobotrebcem, dokler se črno testo ni zalepilo nanj. Potem so na veliko odprle oči. Zobotrebec je praskal po vekli, trepalnice so postale črne in goste. Vendar so se čez uro

v trepalnicah udrle sive luknje. Pljunek se je posušil in saje so padle na ličnice.

Dekleta so hotela saje na ličnicah, trepalnične saje na obrazu, vendar nikdar več tovarniških saj. Samo veliko hlačnih nogavic, tankih kot las, ker so tako lahko spustile zanke in so jih dekleta morala loviti na gležnju ali na bedrih. Loviti in zalepiti z lakom za nohte.

Težko bo obdržati bele srajce kakega gospoda. Moja ljubezen bo, če bo čez štiri leta prišel z mano v sušno pokrajino. Če mu uspe z belimi srajci vaščane zaslepiti, bo to moja ljubezen. In če bo gospod, h kateremu pride frizer na dom in si pred vrati sezuje čevlje. Težko bo ohraniti bele srajce pri vsem tem dreku, po katerem skačejo bolhe, piše Lola.

Lola je rekla, da so bolhe celo na skorjah dreves. Ena je rekla, da to niso bolhe, ampak uši, listne uši. Lola je zapisala v svoj zvezek: Listne bolhe so še hujše. Ena je rekla, da te ne gredo na ljudi, ker ljudje nimajo listov. Lola piše, da gredo na vse, če sije sonce, celo na veter. In liste da imamo vsi. Listi odpadejo, če ne rasteš več, ker je otroštvo minilo. In listi se spet pojavijo, če se gubaš, ker je ljubezen minila. Listi rastejo, kakor hočejo, piše Lola, kakor globoka trave. Dva ali trije otroci v vasi nimajo listov, imajo pa veliko otroštvo. So edinci, ker imajo očeta in mater, ki sta šolana. Listne bolhe napravijo iz starejših otrok mlajše otroke, iz štiriletnega otroka triletnega, iz triletnega enoletnega. In še polletnega, piše Lola, in še novorojenčka. In več bratov in sester ko naredijo listne bolhe, manjše je otroštvo.

Stari oče pravi: Moje trsne škarje. Staram se in vsak dan sem manjši in tanjši. Ampak moji nohti rastejo hitreje in debeleje. Nohte si je rezal s trsnimi škarjami.

Otrok si nohtov ne pusti rezati. To boli, pravi otrok. Mati otroka priveže s pasovi svojih oblek za stol. Otrok ima žalostne oči in kriči. Škarje za nohte materi pogosto padejo iz rok. Za vsak prst padejo škarje na tla, si misli otrok.

Na enega izmed pasov, na svetlozelenega, kaplja kri. Otrok ve: Če krvaviš, potem umreš. Otrokove oči so vlažne in vidijo mater zamegljeno. Mati otroka ljubi. Ljubi ga zasvojeno in se ne more obvladati, ker je njen razum na ljubezen privezan prav tako kot otrok na stol. Otrok ve: Mati

mora v svoji privezani ljubezni razrezati roke. Odrezane prste mora skriti v žepe svoje halje in oditi na dvorišče, kot da bi bilo treba prste vreči proč. Na dvorišču, kjer je nihče več ne vidi, mora jesti otrokove prste.

Otrok sluti, da bo mati zvečer lagala in odkimavala, ko jo bo stari oče vprašal: Si prste vrgla stran?

In kaj bo storil isti večer, sluti otrok. Da bo rekel *ona ima prste* in da bo vse opisal:

S prsti je odšla ven na kamen. Bila je na travi. Tudi v vrtu je bila, na potki in na gredah. Hodila je ob zidu in za zidom. Bila je pri omari za vijake. Tudi pri omari za obleke. Jokala je v omaro. Z eno roko si je brisala lica. Drugo roko je pri tem dvignila iz žepa na halji in si jo vtaknila v usta. Zmeraj znova.

Stari oče si položi roko na usta. Morda želi tukaj v sobi pokazati, kako se zunaj na vrtu je prste, si misli otrok. Vendar se roka starega očeta ne premakne.

Otrok govori naprej. Pri govorjenju obleži nekaj na jeziku. Otrok si misli, da je to lahko samo resnica. Ta se uleže na jezik kot češnjeva koščica, ki noče pasti v požiralnik. Tako dolgo, kot govorjeno prihaja v ušesa, čaka na resnico. Vendar je takoj po molku, si misli otrok, vse zlagano, ker je resnica padla v požiralnik. Ker usta niso izrekla besede pojesti.

Besede otrok ne more povedati. Samo: Bila je ob slivi. Na vrtni poti gosenice ni pohodila, čevelj se je izognil.

Stari oče zatisne oči.

Mati se hoče zamotiti in vzame iz omare šivanko in nit. Sede na stol in haljo gladko poravna, dokler ne vidi žepa. V sukanec napravi vozec. Mati goljufa, si misli otrok.

Mati prišije gumb. Pravkar prišita nit prekrije staro. Nekaj resnice je pri goljufiji, ker je gumb zrahljan. Gumb dobi najdebelejšo nit. Tudi luč žarnice ima niti kot sukanec.

Potem otrok zatisne oči. Za njegovimi zatisnjenimi očmi visita čez mizo mati in stari oče na vrvi iz svetlobe in sukanca.

Gumb z najdebelejšim sukancem bo zdržal najdlje. Mati ga nikdar več ne bo izgubila, si misli otrok, prej se bo zdrobil.

Mati vrže škarje v omaro za perilo. Naslednjega dne in vsako sredo pride odtlej v sobo frizer starega očeta.

Moj stari oče pravi: Moj frizer.

Frizer pravi: Moje škarje.

V prvi svetovni vojni sem imel izpadanje las, pravi stari oče. Ko je bila moja glava čisto gola, mi je četni frizer glavo naribal z listnim sokom. Moji lasje so spet zrastle. Lepše kot prej, mi je rekel četni frizer. Rad je igral šah. Četni frizer si je domislil listni sok, ker sem prinesel z listi poraščene veje, iz katerih sem izrezljal šahovske figure. Bili so pepelno sivi in rdeči listi istega drevesa. In tako različen, kot so bili listi različni, je bil tudi les. Izrezljal sem eno temno in eno svetlo polovico šahovskih figur. Svetli listi so potemneli šele pozno jeseni. Drevesa so imela tedve barvi, ker so imela pepelno sive veje v rasti to veliko zamudo. Obe barvi sta bili dobri za moje šahovske figure, je rekel moj stari oče.

Najprej frizer staremu očetu poreže lase. Stari oče sedi na stolu, ne da bi premaknil glavo. Frizer pravi: Če ne porežeš las, postane glava goščava. Mati medtem otroka veže s pasovi svojih oblek na stol. Frizer pravi: Če ne režeš nohtov, postanejo prsti lopate. Samo mrtvi jih smejo nositi.

Odvezati, odvezati.

Izmed šestih deklet v četverokotniku je imela Lola najmanj tankih nogavic. In še te so bile na gležnjih in bedrih zalepljene z lakom za nohte. Tudi na mečih. Zanke so spustile, tudi ko jih Lola ni mogla ujeti, ker je morala hoditi po ulici, po pločniku ali skozi skuštrani park.

Letati za kom in tekati proč je morala Lola zaradi svoje želje po belih srajcah. Še v skrajni sreči je morala ostati tako revna kot pokrajina na njenem obrazu.

Včasih Lola bežečih ljudi ni mogla ujeti, ker je bila na seji. Na stolici, je rekla Lola, ne da bi vedela, kako ji je bila ta beseda všeč.

Zvečer je Lola svoje nogavice z nogami obesila navzven skozi okno. Niso mogle kapljati, ker niso bile nikdar oprane. Nogavice so visele z okna, kot da bi bili v njej Loline noge in stopala, prsti in trde pete, izbuljena meča in kolena. Brez Lole bi lahko šle skozi skuštrani park v temno mesto.

Eno izmed deklet v četverokotniku je vprašalo, kje so moje škarjice za nohte. Lola je rekla, da v žepu na plašču. Eno je vprašalo, v katerem,

v tvojem, zakaj si jih včeraj spet vzela s sabo. Lola je rekla, da jih je vzela v tramvaj, in na posteljo je položila škarjice.

Lola si je nohte zmeraj rezala v tramvaju. Večkrat se je vozila brez cilja. Rezala in pilila je v tramvaju med vožnjo in z zobmi kožo na nohtih pritiskala nazaj, dokler beli krog na vsakem nohtu ni bil tako velik kot beli fižol.

Na postaji je Lola škarjice za nohte vtaknila v torbico in pogledala proti vratom, ali je kdo vstopil. Ker je podnevi zmeraj kdo vstopal tako, kot da bi se poznali, je zapisala Lola v zvezek. Če je pa noč, vstopa isti tako, kot da bi me iskal.

Ponoči, ko nihče ni več hodil zunaj po poti in po skuštranem parku, ko si slišal veter in ko nebo ni bilo nič drugega kot njegov šum, je Lola oblekla svoje tanke nogavice. In preden je zaprla vrata od zunaj, je bilo v luči četverokotnika mogoče videti, da je imela Lola dvojce nog. Neko dekle je vprašalo, kam greš. Vendar so Lolini koraki že ropotali po dolgem, praznem hodniku.

Morda sem se se prva tri leta v tem četverokotniku imenovala neko dekle. Ker smo se vse razen Lola takrat lahko imenovala neko dekle. Kajti nekega dekleta v svetlem četverokotniku Lola ni imela rada. To so bile vse.

Eno izmed deklet je stopilo k oknu in spodaj ni videlo ne ceste ne Lole, ki bi hodila mimo. Le majhno poskakujočo liso.

Lola je šla na tramvaj. Če je kdo na naslednji postaji vstopil, je na široko odprla oči.

Opolnoči so vstopali samo moški, ki so se po večerni izmeni iz tovarne za pralne praške in klavnice vozili domov. Iz noči so stopili v luč vagona, je zapisala Lola, in vidim moža, ki je od delovnega dne tako utrujen, da je na njegovih oblekah samo senca. In v njegovi glavi že zdavnaj ni več nobene ljubezni, v njegovem žepu nobenega denarja. Samo ukraden prašek ali malenkosti zaklanih živali: goveji jeziki, svinjske ledvice ali telečja jetra.

Lolini moški sedejo na prvi sedež. V luči zakinkajo, povesejo glave in trzajo ob cviljenju tračnic. Pozneje potem pritisnejo torbe tesno k sebi, piše Lola, vidim njihove umazane roke. Zaradi torb mi na hitro pogledajo v obraz.

S tem kratkim pogledom je Lola v utrujeni glavi prižgala ogenj. Oči več ne zaprejo, piše Lola.

Na naslednji postaji neki moški izstopi za Lolo. V očeh je nosil temačnost mesta. In poželenje mršavega psa, piše Lola. Lola se ni obrnila, šla je s hitrimi koraki. Zvabila je moške, ko je zapustila cesto, po najkrajši poti v skuštrani park. Brez besede, piše Lola, se uležem v travo, on pa položi torbo pod najdaljšo, najnižjo vejo. Pogovarjati se ni o ničemer.

Noč je lovil veter, Lola pa je molče metala glavo sem ter tja, in tudi trebuh. Čez obraz so ji šumeli listi, takšni kot takrat pred leti polletnemu, nikomur zaželenemu razen revščine, šestemu otroku. In kot takrat so bile Loline noge popraskane od vej. Vendar nikdar njen obraz.

Že mesece je Lola enkrat na teden v stekleni vitrini študentskega doma menjavala stenski časopis. Stala je ob vhodnih vratih in v vitrini premikala boke. Mrtve muhe je pihala ven in steklo čistila s patentnimi nogavicami iz svojega kovčka. Z eno je steklo zmočila, z drugo ga je posušila. Potem je zamenjala časopisne članke, zmečkala predzadnji diktatorjev govor in zadnjega prilepila vanjo. Ko je končala, je vrgla nogavice stran.

Ko je Lola skoraj vse patentne nogavice iz svojega kovčka porabila za vitrino, je vzela nogavice iz drugih kovčkov. Eno izmed deklet je reklo, to niso tvoje nogavice. Lola je rekla, teh vendarle ne boste več oblekle.

Oče poleti seka v vrtu. Otrok stoji ob gredi in si misli: Oče se spozna na življenje. Kajti oče svojo slabo vest vtakne v najbolj bedaste rastline in jih odseka. Malo predtem si je otrok zaželel, da bi najbolj bedaste rastline ušle motiki in bi poletje preživele. Vendar niso mogle pobegniti, ker šele jeseni dobijo bela peresa. Šele takrat se naučijo letati.

Očetu nikdar ni bilo treba letati. Pojoč je vkorakal v življenje. Na svetu je pripravljaj pokopališča in kraje hitro zapuščal. Izgubljena vojna, domov vračajoč se esesovec, sveže zlikana poletna srajca je visela v omari in na očetovi glavi še ni rasel noben siv las.

Oče je vstal zgodaj zjutraj, rad se je ulegel v travo. Leže si je ogledoval rdečkaste oblake, ki so prinesli dan. In ker je bilo jutro že tako mrzlo kot noč, so morali rdeči oblaki nebo raztrgati. Zgoraj na nebu je napočil dan, spodaj v travi se je v očetovo glavo naselila samota. Očeta je hitro gnala

na toplo kožo kakšne ženske. Grel se je. Pripravljaj je pokopališča in ženski hitro naredil otroka.

Pokopališča ima oče spodaj v vratu, kjer je med ovratnikom in brado goltanec. Goltanec je koničast in zaprt. Tako pokopališča nikdar ne morejo čez njegove ustnice. Njegova usta pijejo šnops iz najtemnejših sliv in njegove pesmi so težke in opite za firerja.

Motika ima na gredi senco, ki ne koplje, senca je na miru in strmi na vrtno potko. Otrok si v žepe nabira zelene slive.

Med odsekanimi, najneumnejšimi rastlinami oče pravi: Zelenih sliv ne smeš jesti, koščica je še mehka in grizeš v smrt. Nihče ne more pomagati, umreš. Od hude vročine ti od znotraj izgori srce.

Očetove oči so zamegljene, in otrok vidi, da ga oče zasvojeno ljubi. Da se v svoji ljubezni ne more obvladati. Da on, ki je pripravljaj pokopališča, otroku želi smrt.

Zato otrok pozneje pojé slive iz žepa. Vsak dan, ko oče ne vidi otroka, skrije v trebuhu pol drevesa. Otrok jé in si misli, to je za umret.

Vendar tega ne vidi in otroku ni treba umreti.

Najneumnejša bilka je bil mlečni osat. Oče se je spoznal na življenje. Tako kot vsak, ki kaj pove o smrti, ve, kako gre z življenjem naprej.

Včasih sem Lolo videla v prostoru za prhanje, popoldne, ko je bilo za dnevno umivanje že prepozno in za nočno še prezgodaj. Na Lolinem hrbtu sem videla garjavo vrv in čez špranjo na zadnjici garjav krog. Vrv in krog sta bila videti kot nihalo.

Lola je hrbet hitro obrnila stran in v ogledalu sem videla nihalo. Morala bi biti tepena, ker se je Lola ustrašila, ko sem prišla v prostor za prhanje.

Mislila sem si, Lola ima odrgnine na koži, vendar nikdar nima ljubezni. Samo sunke v trebuh na tleh v parku. In nad sabo pasje oči moških, ki so ves dan poslušali padanje praška v debeli cevi in hropenje živali. Te oči so žarele čez Lolo, ker so bile ves dan umrknjene.

Vse deklice, ki so stanovale na istem nadstropju takoj zraven v malem četverkotniku, so shranjevale hrano v hladilniku jedilnice. Ovčji sir in klobase od doma, jajca in gorčico.

Če sem odprla hladilnik, je čisto zadaj ležal jezik ali ledvica. Od mraza se je jezik posušil, ledvica je razpokala in na razpočenem delu porjavela. Čez tri dni je bil prostor zadaj spet prazen.

Loli sem z obraza prepoznala njeno ubožno deželo. Ali je jezike in ledvice jedla ali vrgla stran, nisem opazila, niti na kosteh lic niti okrog ust, prav tako ne sredi ust.

Niti v kantini in tudi v telovadnici nisem opazila, ali je drobovino zaklanih živali jedla ali vrgla stran. Hotela sem to vedeti. Moja radovednost je žgala, da bi Lolo prizadela. Bolščala sem do onemoglosti. Tudi če sem videla Lolo dolgo ali le bežno, zmeraj sem na njenem obrazu zagledala pokrajino. Lolo sem zalotila le tedaj, ko si je na vročem likalniku pekla jajca in jih z nožem odpraskala in jedla. Vendar mi je Lola pomilila konico noža, da bi pokusila. Dobro je, je rekla Lola, ker ni tako mastno kot v ponvi. Ko je Lola pojedla, je likalnik postavila v kot.

Neko dekle je reklo: Očisti likalnik, ko si pojedla. In Lola je rekla: Z njim tako ne moreš več likati.

Ta slepost me je mučila. Ko sem opoldne v jedilnici čakala na hrano in potem z njo sedela za mizo, sem si mislila, ta slepost izvira iz tega, da za kosilo dobimo le žlice. Nikdar ne vilic in nikdar ne noža. Da lahko meso na krožniku pretlačimo le z žlico in ga moramo potem z usti gristi in koščke odtrgati. Ta slepost izhaja iz tega, sem pomislila, da nikdar ne režemo z nožem in nikdar ne smemo nabadati z vilicami. Da jemo kot živali.

Vsi so lačni v kantini, piše Lola v svoj zvezek, pritiskajoča, cmokajoča množica. In vsak zase trmasta ovca. Vsi skupaj krdelo požrešnih psov.

V telovadnici sem pomislila, da imam to slepost zato, ker Lola ne more skočiti čez kozo, ker komolce upogne pod trebuh, namesto da bi jih trdno stegnila, ker kolena mehko potegne navzgor. Nikdar ni poletela čez. Z obrazom je padla na blazino, ne z nogami. Obležala je na blazini, dokler telovadni učitelj ni zakričal.

Lola je vedela, da jo bo telovadni učitelj dvignil za ramena, za zadnjico, za boke. Da jo bo, ko bo napad besnosti minil, otipaval, kamor bo naneslo. In Lola se je napravila težko, da jo je moral prijeti trše.

Vsa dekleta so obstala za kozo, nihče ni skočil in nihče ni mogel zbežati, ker je Lola od učitelja dobila kozarec hladne vode. Prinesel ga je iz garderobe in ji ga podržal na ustnicah. Lola je vedela, da ji bo glavo držal dlje, če bo pila vodo počasi.

Po uri telovadbe so dekleta stala pred ozkimi omaricami v garderobi in se spet oblačila. Eno izmed deklet je reklo, ti imaš mojo bluzo. Lola je rekla, ne bom je požrla, potrebujem jo le danes, danes nekaj načrtujem.

Vsak dan je kakšna izmed deklic v malem četverokotniku dejala, obleke, razumeš, niso tvoje. Vendar jih je Lola oblekla in odšla v mesto. Tako kot so prihajali dnevi, tako je Lola oblačila obleke. Bile so zmečkane in mokre od potu, ali od dežja in snega. Lola jih je na tesno obesila nazaj v omaro.

V omari so bile bolhe, ker so bile v posteljah bolhe. V kovčkih s patentnimi nogavicami, na dolgem hodniku. Tudi v jedilnici in prostoru za prhanje, v jedilnici so bile bolhe. V tramvaju, v trgovinah in v kinu.

Pri molitvi se morajo vsi praskati, je zapisala Lola v svoj zvezek. Vsako nedeljo zjutraj je šla v cerkev. Tudi duhovnik se mora praskati. Oče naš, ki si v nebesih, piše Lola, in povsod po mestu so bolhe.

Večer je bil v malem četverokotniku, vendar ne pozen. Zvočnik je pel svoje delavske pesmi, zunaj po cesti so bili že koraki, slišati je bilo že glasove v kuštravem parku, listje je bilo že sivo in ne črno.

Lola je ležala na postelji, razen debelih nogavic ni imela ničesar na sebi. Moj brat zvečer žene ovce domov, piše Lola, počez čez melonino polje mora. Pašnik je prepozno zapustil, temni se, in ovce hodijo z ozkimi nogami čez melone in udara se jim. Moj brat spi v hlevu in ovce imajo vso noč rdeče noge.

Lola si je med noge porinila prazno steklenico, glavo in tudi trebuh je metala sem ter tja. Vsa dekleta stojijo okrog postelje. Ena jo je potegnila za lase. Ena se je glasno smejala. Ena si je z roko mašila usta in jo gledala. Ena je zajokala. Ne vem, katera izmed njih sem bila jaz.

Vendar še vem, da se mi je tistega zgodnjega večera vrtelo, ko sem dolgo bolščala v okno. V šipi je bingljala soba. Vse nas sem videla zelo majhne ob Lolini postelji. In nad našimi glavami sem videla Lolo zelo veliko, kako gre skozi zrak in zaprto okno v skuštrani park. Videla sem

Loline moške, kako stojijo in čakajo na postaji. V sencah mi je ropotal tramvaj. Vozila je kot škatlica vžigalic. Tudi luč v vagonu je gorela tako migetajoče kot plamen, ki ga zunaj v vetru drži roka. Lolini moški so se prerivali in se suvali. Njihovi žepi so razsipali pralni prašek in drobovino zaklanih živali ob tirih. Potem je ena ugasila luč in slika v šipi je izginila, samo rumene cestne svetilke so na drugi strani ceste visele druga za drugo. Potem sem spet stala med dekleti in Lolino posteljo. Pod Lolinin hrbtom na postelji sem zaslišala šum, ki ga nisem mogla nikdar več pozabiti in zamenjati z drugimi šumi na svetu. Slišala sem, kako Lola kosi ljubezen, ki ni nikdar zrasla, vsako dolgo bilko na svoji umazano beli platneni rjuhi.

Garjavo nihalo mi je takrat, ko je Lola lovila sapo in ni bila pri sebi, udarilo v glavo.

Samo enega izmed Lolinih moških nisem videla v zrcalni sliki okenske šipe.

Lola je zmeraj pogosteje hodila na stolico in ta beseda ji je bila še zmeraj zelo všeč. In to je rekla zmeraj pogosteje in še zmeraj ni vedela, kako ji je bila ta beseda všeč. Zmeraj pogosteje je govorila o zavesti in o izenačevanju mesta in vasi. Lola je bila že teden dni članica partije in kazala je svojo rdečo knjižico. Na prvi strani je bila Lolina slika. Partijska knjižica je šla skozi roke deklet. In na fotografiji sem videla revno pokrajino v Lolinem obrazu še jasneje, ker se je papir tako svetil. Ena je rekla, saj hodi v cerkev. In Lola je rekla, da to počnejo tudi drugi. Samo pokazati ni treba, da druge poznaš. Ena je rekla, bog skrbi zate zgoraj in partija skrbi zate spodaj.

Ob Lolini postelji so se nabirale partijske brošure. Ena v malem četverkotniku je šepetala in druga je molčala. Dekleta so šepetala in molčala že dolgo, če je bila Lola v četverkotniku.

Lola piše v svoj zvezek: Mati gre z mano v cerkev. Hladno je, vendar se zdi, da je od duhovnikovega kadila toplo. Vsi si slečejo rokavice in jih držijo med sklenjenimi rokami. Sedim v klopi za otroke. Usedla sem se čisto na rob, da lahko vidim mater.

Že tedaj, ko je Lola čistila stekleno vitrino, so si dekleta z očmi in rokami delala znake, če pred Lolo česa niso hotela izreči.

Mati pravi, da moli tudi zame, piše Lola. Moja rokavica ima luknjo na koncu palca, luknja ima venček iz ostrih zank. Zame je to trnova krona.

Lola je sedela na postelji in brala v brošuri o izboljšanju ideološkega partijskega dela.

Vlečem za nit, piše Lola, trnova krona se obrača navzdol. Mati poje, bog usmili se nas, in jaz sem na rokavici vlekla za palec.

Lola je podčrtala toliko stavkov v tanki brošuri, kot da bi ji roka jemala pregled. Lolin kup brošur je zraven postelje rasel kot kaka poševna nočna omarica. Pri podčrtavanju je Lola med stavki dolgo premišljevala.

Volne ne vržem stran, tudi če je povsem zapletena.

Lola je okrog stavkov v brošuri napravila oklepaje. Ob vsakem oklepaju je Lola na rob narisala debel križ.

Mati mi bo spet spletla palec, piše Lola, za vrh palca bo vzela novo volno.

Ko je Lola študirala v četrtem letniku, so nekega popoldneva na posteljah ležale vse obleke deklet. Lolin kovček je stal odprt pod odprtim oknom in nekaj njenih oblek in brošur je ležalo v kovčku.

Tega popoldneva sem zvedela, zakaj takrat v šipi nisem mogla videti enega izmed Lolinih mož. Bil je drugačen kot moški vsake nočne in vsake popoldanske izmene. Jedel je v visoki partijski šoli, ni hodil na tramvaj, Loli nikdar ni sledil v skuštrani park, imel je avto in šoferja.

Lola piše v svoj zvezek: Zdaj je on prvi z belo srajco.

Tako je bilo tega popoldneva malo pred tretjo, ko je Lola študirala že četrto leto in že skoraj kaj postala. Obleke deklet so ležale ločeno od Lolinih oblek na postelji. Sonce je vroče pripekalo v četverkotnik in prah je kot siva dlaka ležal na linoleju. In ob Lolini postelji, kjer so manjkale brošure, je bil gol, temen madež. In Lola je visela na mojem pasu v omari.

In prišli so trije moški. Lolo so fotografirali v omari. Potem so odvezali pas in ga vtaknili v prozorno plastično vrečko. Bila je tako tanka kot hlačne nogavice deklet. Moški so iz svojih žepov na suknjičih potegnili tri majhne škatlice. Zaprli so pokrov Lolinega kovčka in škatlice odprli. V vsaki škatlici je bil strupeno zelen prah. Posipali so ga na kovček in potem na vrata omare. Bil je tako suh kot tuš za trepalnice brez pljunka. Gledala sem jih, prav

tako tudi druga dekleta. Čudila sem se, da obstajajo tudi strupeno zelene saje.

Moški nas niso ničesar vprašali. Poznali so vzrok.

Pet deklet je stalo ob vhodu v študentski dom. V stekleni vitrini je visela Lolina slika, enaka, kot je bila v partijski knjižici. Pod sliko je visel list. Eno izmed deklet je glasno bralo:

Ta študentka je naredila samomor. Preziramo njeno ravnanje in ga zaničujemo. Je sramota za vso deželo.

V svojem kovčku sem popoldne našla Lolin zvezek. Skrila ga je pod moje nogavice, preden je vzela moj pas.

Zvezek si vtaknem v ročno torbico in se odpravim na postajo. Vstopila sem v tramvaj in brala. Začela sem z zadnjo stranjo. Lola piše: Učitelj za telovadbo me je zvečer poklical v telovadnico in jo od znotraj zaklenil. Samo debele usnjene žoge so bile priča. Enkrat bi mu bilo dovolj. Jaz pa sem mu na skrivaj sledila in našla njegovo hišo. Nemogoče bo njegove srajce ohraniti bele. Pri stolici me je prijavil. Suše se nikdar ne bom znebila. Kar moram storiti, bog ne bo odpustil. Vendar moj otrok nikdar ne bo gnal ovc z rdečimi nogami.

Prevedel in spremno opombo napisal **Slavo Šerc**

Herta Müller se je rodila leta 1953 v Nitzkydorfu v Romuniji kot pripadnica tamkajšnje nemške manjšine, od leta 1987 pa živi v Zvezni republiki Nemčiji. V letih 1973-1976 je študirala nemščino in romanistiko na univerzi v Temišvaru. Delovno mesto prevajalke v nekem podjetju je izgubila iz političnih razlogov, pozneje je bila zaposlena kot učiteljica nemščine in otroška vzgojiteljica. Po preselitvi v Nemčijo je najprej živela v Berlinu, zdaj pa živi v Hamburgu.

V letih 1972-1975 je bila članica "Akcijske skupine Banat". Že v Romuniji je prejela nekaj nagrad, številne pozneje tudi v Nemčiji, med drugimi leta 1984 "*Aspekte-Literaturpreis*", 1987 *Richard-Huch-Preis*, 1989 *M. L. Fleißer-Preis* in štipendijo v Vili Massimo v Rimu, 1990 *medaljo Roswithe von Gandersheimer*, 1994 *Kleist-Preis*. Maja 1998 je za roman *Herztier*, iz njega je pričujoči odlomek,

prejela *mednarodno literarno nagrado IMPAC*, ki dosega približno dvesto osemdeset tisoč mark in je ena najvišjih literarnih nagrad za posamezno literarno delo nasploh.

Herta Müller je na začetku svoje pisateljske kariere pisala predvsem kratko prozo. V zbirki kratke proze *Niederungen* (Nižave, 1982) s slikovitim jezikom pripoveduje o življenju nemške manjšine v Banatu in o težavah odrasčajočega dekleta v svetu odraslih, v katerem se počuti tuje. V knjigi *Der Mensch ist ein großer Fasan auf der Welt* (Človek je velik fazan na svetu, 1986) ob primeru neke družine opisuje propadanje nemške kulture v Romuniji. To tematiko je izbrala tudi za knjigo *Reisende auf einem Bein* (Popotnica na eni nogi, 1989) - to je roman o mlajši ženski, ki po izselitvi v Nemčijo doživlja novo okolje. Njena najbolj znana roman sta *Der Fuchs war damals schon der Jäger* (Lisica je bila že takrat lovec, 1992) in *Herztier* (živalsko srce, 1994).

Herta Müller je tematiko, ki jo je načela v kratki prozi, mojstrsko nadaljevala v poznejših knjigah, posebno v romanu *Herztier*, ki ima močne avtobiografske poteze. Dogajanje romana je postavljeno namreč v okolje, kjer je odrasčala - v Banat, naseljen z Nemci, in v umazana industrijska mesteca in Temišvar. Tam je Herta Müller študirala in tam so jo politično preganjali. Smo v poznih sedemdesetih in zgodnjih osemdesetih letih. Štirje prijatelji so prijatelji iz strahu: Edgar in Georg pišeta pesmi, Kurt fotografira in prvoosebna pripovedovalka rada bere in najde svojo vzornico v Loli, ki je nekoliko starejša od nje in ki po samomoru zapusti popisan zvezek. Smrt ne izda procesa umiranja, pravi Müllerjeva. In tako ni mogoče ločevati med umorom in insceniranim samomorom. Instrumenti smrti in njeni vzroki postajajo empirični simboli za strahotne in grozljive družbene razmere. Zato je *Herztier* prav gotovo mojstrska knjiga, napisana z izredno poetično močjo, polna simbolike in pomenljive motivike.